

Rauf Yekta Bey'in Kitabı İlmi'l-Musiki Serüveni

Gökhan YALÇIN¹

Özet

Bu çalışmada Rauf Yekta Bey'in Kevserî Mecmûası'ndaki "Kantemiroğlu" ismini fark etmesi ile başlayan, *Kitabu İlmi'l-Musiki*'yi arama süreci ele alınmaktadır. Geleneksel yaklaşımların tam aksine Rauf Yekta Bey'in bu süreçte müzikolog yönüyle araştırmalarına, amacına, hedefine nasıl kararlılık ile bağlı olduğu, her türlü şartlara ve olumsuzluklara rağmen hedefinden hiç şaşmadığı görülür. Rauf Yekta Bey'in 1310/1892 yılında İskodralı Mevlevi Seyyid Hasan'dan Kitab-ı Musikar'ı (Kevserî Mecmûası) alması ile başlayan serüvenin ilk durağı İkdam Gazetesi (1899) olmuştur. Yazısında en dikkat çeken cümlelerden biri mecmûada kullanılan notanın Prens Kantemir'in ihtira kerdesi olduğunu zannettiğine yönelik cümlesidir. Bu fikre nereden ulaştığını "La Revue Musicale" adlı dergide anlatmaktadır. Makalenin konusunu ise "Nihavend Makamındaki Peşrevin Bestecisi" olarak belirlemiştir. Yazısı incelendiğinde Rauf Yekta Bey'in musikişinas ya da bestekâr Kantemiroğlu'nu araştırdığı, başka bir ifade ile Kantemiroğlu'nun sadece musikişinas olduğunu düşündüğü rahatlıkla görülebilmektedir. Bu amaçla araştırmasına devam eden Rauf Yekta Bey, Rahip Toderini'nin "*Türklerin Edebiyatı*" (1787) adlı kitabından Cantemir'in müverrih olduğunu, "Devlet-i Osmâniyye'nin dört cild üzerine bir de tarihini yazdığını öğreniyor" ve mezkûr kitapta Dimitrie Cantemir'in bir de biyografisine ulaşıyordu. Biyografide verilen bilgiye göre Bilgin Prens Kantemir 1691'den itibaren Türk musikisi öğrenmeye başlamış, musiki üstüne Türkçe olarak bilimsel bir eser yazmış ve eserini Sultan II. Ahmed'e sunmuştur. Ayrıca el yazması eserin "Ta'rîf-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs" ismini taşıdığını da öğrenmiştir. "Nihavend Makamındaki Peşrevin Bestecisi" yani Dimitri Cantemir'in kim olduğunun büyük oranda öğrenilmesi ile bittiğini düşündüğümüz serüveni yeni bir ivme kazanmış ve "Ta'rîf-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs" adlı kitabını aramaya koyulmuştur. Nihayet, Hüseyin Sadeddin'in [Arel] Bedii Mensi ismiyle Şehbal Dergisi'nin 14 Aralık 1912 tarihli, altmış altıncı sayısında yayınladığı yazısından anlaşıldığı üzere 1912 yılında *Kitabu İlmi'l-Musiki alâ vechi'l-Hurûfât* adlı eser ortaya çıkmıştır. Müzikolog

¹ Doç. Dr., Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, gyalcin@harran.edu.tr DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0145

Yalçın Tura'nın vermiş olduğu bilgiye göre Abdurrahman Efendi'nin aracılığıyla 5 Osmanlı (altın) lirası karşılığında Hüseyin Sadeddin Arel tarafından satın alınan bu eser, "Kıymetdar ve Ender İki Eser-i Musiki Hakkında Bazı İzahat" başlıklı yazı ile üstelik müellifinin Kantemiroğlu olduğunun altı çizilerek çoktan tanıtılmaya başlanmıştır bile.

Anahtar Kelimeler: Rauf Yekta Bey, Kitabı İlmi'l-Musiki, Kantemiroğlu, İkbal Gazetesi, Şehbal Dergisi.

Abstract

In this study, the search process for *Kitabu İlmi'l-Musiki*, which started with Rauf Yekta Bey's realization of the name "Kantemiroğlu" in *Kevserî Mecmûası*, is discussed. Contrary to traditional approaches, it is seen that Rauf Yekta Bey was committed to his research, purpose and target in this process as a musicologist, and that he never strayed from his goal despite all kinds of conditions and negativities. The first stop of the adventure, which started with Rauf Yekta Bey's purchase of *Kitab-ı Musikar* (*Kevserî Mecmûası*) from İşkodralı Mevlevi Seyyid Hasan in 1310/1892, was *İkdam Newspaper* (1899). One of the most salient sentences in his article is the sentence that he thought the note used in the mecmûa was the invention of Prince Kantemir. He explains how he got this idea in the mecmûa "La Revue Musicale". He determined the subject of the article as "The Composer of the Peşrev in the Nihavend Makam". When his article is examined, it can be easily seen that Rauf Yekta Bey researched the musician or composer Kantemiroğlu, in other words, he thought that Kantemiroğlu was only a musician. Continuing his research for this purpose, Rauf Yekta Bey learns from Priest Toderini's book titled "Letteratura Turchesca" (1787) that Cantemir was a historian and "he wrote a history of the Ottoman Empire in four volumes" and he also had access to the biography of Dimitrie Cantemir in the aforementioned book. According to the information given in the biography, Scholar Prince Kantemir started to learn Turkish music from 1691, wrote a scientific work on music in Turkish and presented his work to Sultan Ahmed II. He also learned that the manuscript was named "Ta'rîf-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs". His adventure, which we thought ended with learning the "The Composer of the Peşrev in the Nihavend Makam" namely who Dimitri Cantemir was to a large extent, gained a new acceleration and he started to search for his book "Ta'rîf-i ilm-i musiki ala vech-i mahsûs". Finally, as it is understood from Hüseyin Sadeddin's [Arel] article published under the name

of Bedii Mensi, in the sixty-sixth issue of Şehbal Journal dated 14 December 1912, the work called *Kitabu İlmi'l-Musiki alâ vechi'l-Hurûfât* appeared in 1912. According to the information provided by the musicologist Yalçın Tura, this work, which was purchased by Hüseyin Sadeddin Arel for 5 Ottoman (gold) liras via Abdurrahman Efendi, is accompanied by an article titled "Some Explanations About Kıymetdar and Rare Two Works of Music" and has already been introduced by underlining that the author of it is Kantemiroğlu.

Keywords: Rauf Yekta Bey, Kitabı İlmi'l-Musiki, Kantemiroğlu, İkbâl Newspaper, Şehbal Journal.

1. Giriş

Kevserî Mecmuası ya da müellifinin kitabın tezhipli sayfasında vermiş olduğu isme göre *Kitab-ı Musikar*, Nayi Mustafa Kevserî'nin kaleme aldığı on sekizinci yüzyılın en kapsamlı ve çok yönlü yazma eserlerinden birisidir. Eserin müellifi hakkında Nâyi, adının Mustafa ve Kevserî mahlaslı bir Mevlevî olduğu dışında tam olarak bilgi sahibi olamadığımız gibi *Kitab-ı Musikar*'da da çok fazla isim kaydedilmemiştir. *Kitab-ı Musikar* üzerinde çalışmalar yapan araştırmacıların birkaç isim üzerinde odaklandıkları söylenebilir. *Kitab-ı Musikar* (*Kevserî Mecmuası*) üzerine çalışan araştırmacıların ilk dikkatini çeken cümlelerden birisi varak 6a'da bulunan ve içerisinde birkaç isim, mühür ve imzanın bulunduğu şu cümle olmaktadır:

“İş bu Kitab-ı Musikar Mecmua-i Kevser fi'l-musiki veled-i manevimiz Mir Rauf Yekta'ya ihda olundu. İşkodralızâde Mevlevî Seyyid Hasan el-Vezir, fi 18 ca sene 310 [8 Aralık 1892] [Mühür] Abduh-Hasan (Kevserî vr. 6a)”

Nottan anlaşılacağı üzere Rauf Yekta Bey *Kitab-ı Musikar* (*Kevserî Mecmûası*) adlı yazma eseri İşkodralızâde Mevlevî Seyyid Hasan'dan 1892 yılında hediye olarak almıştır.

Rauf Yekta Bey'in 1907 yılında *La Revue Musicale* adlı dergide yayınlanan "Nihavend Makamında Peşrev'in Bestecisi" başlıklı yazısında yine 1895'li yıllara işaret ettiği bir tarihte *Kevserî Mecmuası*'nın sanki bir istinsahını tarif edercesine şu bilgileri aktarmaktadır:

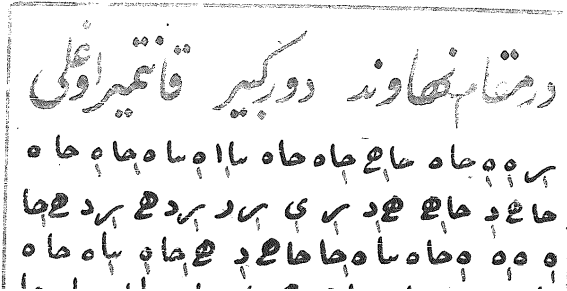
“On yıldan fazla var ki, Kantemir zamanında ve onun nota yazımı ile yazılmış bir musiki nota derleme kitabını bulma fırsatım oldu. Bu el yazmasını, Muzıka-i Hümayun şefi merhum Necip Paşa'nın musiki kitaplığında buldum ve onu oldukça yüksek bir fiyata satın aldım” (Gökçen 2015: 26).

“Nihavend Makamında Peşrevin Bestecisi” başlıklı makalenin çevirisini yapan İlhami Gökçen’in Rauf Yekta Bey’in torunu Yavuz Yektay’dan aldığı bilgiye göre (2015: 31) Rauf Yekta Bey kitabı Necip Paşa’nın kitaplığından bir aylık maaşı olan 5 altına satın almıştır. Her ne kadar Rauf Yekta Bey’in iki ayrı mecmuadan bahsettiği düşünülse de İskodralizâde Mevlevi Seyyid Hasan’dan 1892 yılında hediye aldığını ve Necip Paşa’nın kitaplığından satın aldığını belirttiği mecmua, aynı mecmua yani *Kitab-ı Musikar/Kevseri Mecmuası*’dır.

Anlaşılacağı üzere Rauf Yekta Bey 1892 yılında yani 21 yaşında *Kevseri Mecmuası*’na sahip olmuş ve bu tarihten itibaren eser üzerinde çalışmalarına başlamıştır.

1. kaynak: *Kevseri Mecmuası* ve “Der makam-ı Nihavend Devrikebir-Kantemiroğlu”

Kevseri Mecmuası’nda yer verilmiş olan Nihavend makamındaki bir eserin (Resim 1) künye bilgilerinde yazılı olan bestekâr “Kantemiroğlu” ismi Rauf Yektâ Bey’in dikkatini çekmiş ve araştırmalarına başlamıştır. Anlaşılacağı üzere araştırmacının problem cümlesini “Kantemiroğlu kimdir?” Olarak belirlemiştir. Rauf Yektâ Bey’in bu araştırması *Kitabu İlmi’l-Musiki* serüvenin ilk adımını oluşturmaktadır.

Resim 1: Der makam-ı Nihavend Devrikebir-Kantemiroğlu (Kevseri vr. 178a)

Rauf Yekta Bey yaptığı araştırma sonucunda 1 Mart 1907 yılında *La Revue Musicale* adlı dergide “Nihavend Makamında Peşrevin Bestecisi” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere yazının konusunu *Kevseri Mecmuası*’nda yer alan “Der makam-ı Nihavend Devrikebir-Kantemiroğlu” adlı eser oluşturmaktadır (Resim 1). *Kevseri Mecmuası*’nda nota külliyatı bölümünün son eseri, nihavend eserin bestecisine ilişkin ilk olarak musiki üstadlarına “Kantemiroğlu kimdir?” Sorusunu yöneltmiştir. Bu soruyu kimlere yönelttiği ve ne cevap aldığını 1 Mayıs 1328 (1912) tarihli Şehbal Dergisi’ndeki “Şark Musikisi” başlıklı yazısında şu şekilde anlatmaktadır: “Bu sualleri esâtize-i marûfeden hangisine sorsam aldığım cevâb muhtasar “Ulâh Beylerinden imîş”den ibâret kalıyor idi.” (Yekta 1912: 82). Rauf Yekta Bey’in

Kantemiroğlu'nun kim olabileceği ile ilgili musiki üstatlarından bir cevap alamadığı görülmektedir. Rauf Yekta Bey'in hocalarından aldığı cevabın, hocalarının da hocalarından aldığı cevap olduğu, geleneksel olarak bestekârların üzerinde çok fazla araştırma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Aralarındaki fark ise Rauf Yekta Bey'in aynı zamanda bir müzikolog olmasıdır ki Rauf Yekta Bey aldığı cevaplar ile yetinmemiştir. Ayrıca durumun sadece Kantemiroğlu'na has bir durum olduğu düşünülebilir. Fakat Rauf Yekta Bey'in başka bir araştırmasında da benzer durum ile karşılaştığı görülür. Rauf Yekta Bey'in *Haşim Bey Mecmuası*'nda yer alan "Kâr-ı İbrahim Paşa" künyeli eserin bestekârının kim olduğunu araştırırken de üstatlardan, gelenekten gelen musikişinaslardan sorusuna cevap bulamamıştır. Rauf Yekta Bey "Kâr-ı İbrahim Paşa" künyeli eserin bestekârı için hocalarından (Zekâi Dede Efendi, Bolahenk Nuri Bey) nasıl cevap aldığını "ilim, sanat ve ahlaka dair" konular içeren ve haftalık yayınlanan 12 Temmuz 1912 tarihli *Yeni Mecmua* adlı dergideki makalesinde şöyle anlatmaktadır:

"...Bizde garib bir zihniyet vardır; durûb-i emsâlimizden [atasözlerimizden] "üzümünü ye de bağını sorma" darb-ı meselinin [ata sözünün] pek belîğ [bol] sûrette ifâde ve tasvir ettiği bu zihniyetin tesîrâtı ise esâtize-i mûsikiyyemiz nezdinde [musiki üstadlarımızın nazarında] pek celî [aşikâr] olarak nümâyân olur [ortaya çıkar]. Üstâdlarımız ancak esere bakar ve müessir hakkında üç beş satırlık malûmât edinmeyi bile lüzumsuz ve âdetâ tazyî-i evkât kabilinden [ziyan etmek gibi] addederler. Binâenaleyh müşârûn ileyhimâdan aldığım cevaplar sadece: Meşhûr Dâmad İbrahim Paşa yok mu ya? İşte o olmalı...Cümlesinden ibâret kaldı; ve o esnâda meseleyi dahâ ziyâde ta'mik etmedim [derinleştirmedim]..." (Yekta 1917: 9).

Rauf Yekta Bey, kütüphanesindeki *Haşim Bey Mecmuası* ve *Kevserî Mecmuası*'nda kayıtlı olan eserlerin bestecilerinin kim olduğu ile ilgili olarak hocalarından bilgi alamamasına rağmen biyografileri üzerine araştırmalarına yılmadan devam etmiştir.

2. kaynak: İkdâm Gazetesi ve *Türklerin Edebiyatı*

Resim 2: İkdâm Gazetesi Kapak Sayfası

“Dimitrie Cantemir kimdir?” Sorusu ile başlayan araştırmasında, aslında sadece musikişinas Kantemiroğlu’nu araştırıyordu Rauf Yekta Bey. Çünkü Kantemiroğlu’nun sadece musikişinas olduğunu zannediyordu. Bu amaçla ilk olarak Şemsettin Sami’nin biyografisi, tarih ve coğrafya ansiklopedisi niteliğinde olan *Kâmûsü’l-a’lâm* adlı eserine başvursa da tatmin edici bir sonuç alamamıştır. Kantemiroğlu’na yaklaştıran en önemli bilgi ise ne bir üstattan, ne de bir kütüphaneden gelmiştir. Rauf Yekta Bey’in İkdâm Gazetesi’ndeki bir yazısında belirttiği üzere, yine İkdâm Gazetesi’nin 1976 numaralı “Tarih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye” başlıklı bir makaleden, 1789 yılında Paris’te basılan “Edebiyyât-ı Türkiyye” adlı bir kitabın olduğunu, makalenin muharririnin mezkûr kitabı “sahhâf dükkanlarını şöyle böyle devr-i seyr ederken kütüb-i pejmürde arasında bulduğunu” ve kendisinin de ilginç bir benzerlik ile aynı kitaba aynı şekilde ulaştığını belirtmektedir:

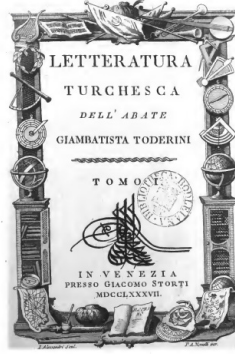
İki sene mukaddem bir pazar günü idi ki Tünel meydanına kaldırım üzerine karma karışık yığıldığı kitapları:

—Üç kuruşa bir kitap!

Yaygarasıyla satmaya çalışan müsevî bir kitapçıda eser-i mezkûre tesâdüf etmiş ve üç kuruştan ibâret bir meblâg-ı cüzi mukabilinde satın almış idim. Kemâl-i merak ile hemen o akşam mutâlaâsına başladığım Edebiyyât-ı Türkiyye’nin birinci cildinde Osmanlılar’ın tahsîl ve tetebbu ettikleri ulûm ve funûndan bahsedildiği sırada on altıncı faslın Türkler’in mûsikîsi hakkında birçok ma’lûmât-ı târihiyyeyi hâvî bulunduğunu görünce fevkalâde memnûn olmuş idim (Çergel 2007: 206).

Rauf Yekta Bey, Giambatista Toderini’nin *Türklerin Edebiyatı* adlı kitabının bir nüshasının elinde bulunmasına rağmen iki yıl ihmal ettiğini, mezkûr kitabı hatırlatan makale yazarına teşekkür etmekte hem de kendisini de bu konuda eleştirmektedir (Çergel 2007: 206). Her ne kadar asıl konusu “Türklerin Edebiyatı” olsa da üç kuruşa 1898 yılında aldığı kitap sayesinde hem Türklerin musikisi hem de Dimitrie Cantemir hakkında bilgiye ulaşması mümkün olmuştur.

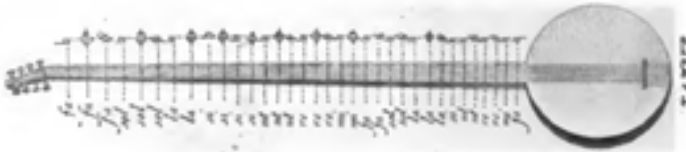
3. kaynak: Giambatista Toderini ve *Türklerin Edebiyatı*

Resim 3: Giambatista Toderini-*Letteratura Turchesca*-kapak sayfası

Rauf Yekta Bey, Rahip Toderini'nin 1787 yılında yayınladığı *Türklerin Edebiyatı* adlı kitabından Dimitrie Cantemir ile ilgili olarak şu bilgilere ulaşmıştır:

“Bilgin Prens Kantemir 1691’den itibaren sazlarla Türk musikisi öğrenmeye başladı... musiki üstüne Türkçe olarak bilimsel bir eser yazdı eserini Sultan II. Ahmed’e sundu. Kantemir “bu sanatı öğrenebilmek için her yerde bu kitaptan yararlanıldığını duyuyorum” diyorsa da bu eser bugün çok zor bulunabilen kitaplardandır. Kantemir’in benim bulduğum Türkçe yazılmış, başında önsözü bulunmayan, herhangi bir kimseye sunulmamış olan el yazması nüshası “Ta’rif-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs” yani musiki biliminin ayrıntılı bir açıklaması adını taşıyordu. Türkler notayı Kantemir’e borçludur, çok az bulunabilen ufak bir kitapta bestelerini verdiği Türk havalarına notayı ilk kez o uygulamıştır. Her zaman zevkle dinlenen bu eserler “Kantemir Havaları” diye anılır... bu kitapta da Türkçe harflerle sayılardan oluşan notalar gördüm... Üstelik İstanbul’da bestelerken kendine göre işaretler, notalar kullanmaya alışmış, ama bunları sadece eseri hatırlayabilmek için kullanan büyük musiki üstadları da görebilirsiniz.”

Resim 4: *Türklerin Edebiyatı* - Tanbur (Toderini 1787: 257)

Rauf Yekta Bey, araştırması esnasında Rahip Toderini'nin *Türklerin Edebiyatı* adlı kitabında Dimitrie Cantemir'in biyografisine ulaşmakla kalmıyor aynı zamanda Cantemir'in müverrih olduğunu, “Devlet-i Osmâniyye'nin dört cild üzerine bir de tarihini yazdığını” öğreniyordu. Tabii ki Rauf Yekta Bey'in merak ettiği ve ulaşmayı hedeflediği ikinci eser Dimitrie Cantemir'in *Osmanlı Tarihi* kitabı olmuştur.

4. kaynak: Demetrius Cantemir'in *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Çeviri: N. Tindal ve M. de Jonquieres)

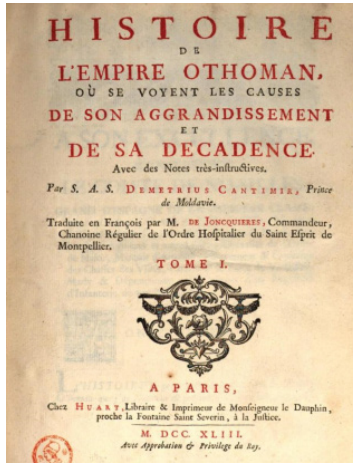

Resim 5: *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire* (Cantemir 1734: kapak sayfası)

Rauf Yekta Bey, Rahip Toderini'nin verdiği bilgilerden hareketle Dimitrie Cantemir'in *Osmanlı Tarihi* kitabını araştırmaya başlamıştır. Kitaba ulaşmak için karşılaştığı engelleri nasıl aştığını, 1912 yılında Şehbal Dergisi'nin 52. sayısında “Şark Musikisi-Kantemiroğlu” başlığı ile yayınlanan makalesinde şu şekilde anlatmaktadır:

“...Kantemir'in tarihini bulmak için Paris'te müracaât etmediğim kitapçı kalmadı. Bir hayli taharriyâtta sonra “Edmon Sagu” kütübhânesinde aranan eser, oldukça pahalı bir fiyatla bulunabildi ise de devr-i sâbık hükmünce kitapları sansür eline düşmeden getirtebilmek mesâil-i müşkîleden idi. Rüfekâdan birinin ihtârı mûcibince Galatadaki Fransız postahânesinde “Post restant” bir adres göstererek bu meseleyi de suhûletle halle muvaffak oldum. Kitaplar gelince dördüncü cildin nihâyetinde müellifin mufassal bir terceme-i hâli muharrer bulunduğunu gördüm ki bu beni bir kat daha memnûn etti. Artık Prens hayât-ı mûsıkiyyesi gerek bu tercüme-i hâlden ve gerek târîh-i kıymetdârında bilmünâsebe kendisi hakkında verdiği malûmâtta tamâmiyle anlaşılmuş idi” (Yekta, 1912: 72).

Bilindiği üzere Dimitrie Cantemir *Osmanlı Tarihi* kitabını İstanbul'da yazmaya başlamış, Rusya'da tamamlamıştır (1716). Müellif nüshası oğlu Antioh Cantemir'in gayretleri ile mütercim Nicholas Tindal tarafından İngilizceye tercüme ettirilmiş ve 1734 yılında ilk basımı Londra'da gerçekleşmiştir (Resim 5). Ardından 1743 yılında Paris'te M. de Jonquieres tarafından Fransızca (Resim 6), 1745 yılında Hamburg'da Almanca ve 1979 yılında ise Türkçe çevirileri yapılmış ve yayınlanmıştır. Rauf Yekta Bey'in 1900 yılında yayınlanan, İkdam Gazete'sindeki "Mûsikî-i Osmânî Târihine Bir Nazar 1" başlıklı yazısına (Çergel 2007: 210) ve 1907 yılında yayınlanan "Nihavend Makamında Peşrev'in Besceteci" başlıklı yazısına göre (Gökçen 2015: 25) 1734 yılında Nicholas Tindal tarafından İngilizceye tercüme edilen baskısından haberi yoktur. Bu nedenle Paris'te Fransızca tercüme edilen nüshayı aradığı anlaşılmaktadır (Resim 6).

Resim 6.: *Histoire de L'Empire Othoman* (Cantemir 1743: kapak)

Rauf Yekta Bey *Kitabu İlmi'l-Musiki* serüvenini birkaç dergide “Şehbal”, “İkdam”, “Yeni Mecmua” ve “La Revue Musicale” yayınladığı makaleler ile anlatmaktadır. Yayın tarihleri düşünüldüğünde *Kevserî Mecmuası* ile başlayan serüvenin (1892) Şehbal Dergisi'nde yayınlanan makalesine göre 1912 yılında tamamlandığı düşünülebilir. Fakat yine İkdam Gazetesi'nde yayınlanan “Kitabet-i Musikiyye” başlıklı makalesine göre bu süreç en geç 1899 yılında yani 7 (yedi) yılda tamamlanmış olmalıdır.

Rauf Yekta Bey, her ne kadar yedi yıllık sürede Dimitrie Cantemir'in *Osmanlı Tarihi* kitabından merak ettiği ve amaçladığı ya da amaçlamadığı birçok soruya cevap bulmuşsa da yeni bir araştırma konusu daha ortaya çıkmıştır: *Ta'rif-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs.*

5. kaynak: Demetrius Cantemir'in *Ta'rîf-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* adlı eseri

Resim 7: *Ta'rîf-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* (Kevserî vr. 188b)

Rauf Yekta Bey, Rahip Toderini'nin kitabından ve ana kaynak Dimitrie Cantemir'in *Osmanlı Tarihi* kitabından önemli olarak kabul edilebilecek şu iki bilgiye ulaşımtır:

1. "...Musiki sanatı hakkında Türkçe küçük bir kitap yazdım ve halen padişah bulunan II. Ahmed'e sundum..."
2. "...Fakat Allah bana uzun ömür verirse bu sanat hakkında Doğu dünyasının yöntem ve anlayışına göre [Osmanlı/Türk musikini] başka bir yapıtta inceleyeceğim..." (Gökçen 2015: 27).

Rauf Yekta Bey edindiği bu bilgilerden hareketle Dimitrie Cantemir'in iki musiki eseri olduğu sonucuna varmıştır: birincisi "Türk musikisi ezgileri kitabı", ikincisi ise "Türk musikisine giriş". Bu eserleri özellikle de ikinci kitabının Romence yazılmış olabileceğini ve Romanya'da bulunabileceğini düşünmüş olmalıdır ki *La Revue Musicale* dergisinde yazdığı makalesinde bu konuda şu şekilde bir açıklama yapmayı uygun görmüştür:

"...Kantemir'in ezgiler kitabının nüshaları son derece az bulunur. Yazarın kendi eliyle yazdığı orijinal nüshanın nerede olduğu bilinmiyor. Belki, Bükreş kitaplıklarında veya bu kıymetli hazineyi saklayan Romanya'nın diğer şehirlerinde bulunmaktadır. Herhalde Romanya'da bu derginin okuyucuları vardır. Eğer bu kitabı orada bulur ve dünyayı haberdar ederlerse bütün Doğu musikîşinasları onlara, bundan dolayı minnet duyacaklardır..." (Gökçen 2015: 26).

Rauf Yekta Bey *Ta'rîf-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* adlı kitabı tüm kütüphanelerde aramasının yanı sıra gerek ulusal gerekse de uluslararası dergileri, makalenin yanı yazılı iletişimin gücünü kullanarak Dimitrie Cantemir'in musiki kitaplarının müellif nüshalarına ya da bir istinsahına ulaşma gayretine düşmüştür. Kitab-ı İlmi Musiki serüvenini *Ta'rîf-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* adlı esere ulaşarak tamamlamak istemektedir. Öncelikle söylemek gerekir ki bu amaçla kullandığı tüm yöntemler Rauf Yekta Bey'in azmini, kararlılığını ve

çalışkanlığını açıkça ortaya koymaktadır. Fakat sonuç alamadığını yine İkdam Gazetesi'nde şu sözleri ile belirtmiştir:

“...Prens Kantemir'in bu mecmûasını kütübhânelerimizde pek çok aramış isek de bulmak mümkün olmadı. Üstâd-ı şehîrin elimizde bulunan âsârı (Sultânî-Irak) pişrevi, (Neva) semâisi... gibi mikdârı ma'dûd [belli] bir kaç parçadan ibâretdir ki bunların da adem-i âbâd-ı nisyâna gitmediğine [unutulup gitmediğine] teşekkür edilse sezâdır [münasıptır]...” (Yekta 1900: 3; Çergel 2007: 211).

Dimitrie Cantemir'in birkaç bestesinin unutulmadan kalmasını dahi bir şans olarak gören Rauf Yekta Bey, elinde bulunan başka bir nüshanın içerisinde *Ta'rif-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* ile ilgili olarak benzer bir bölüm bulunduğunu belirtmektedir:

“...Bu risâlenin muharrir-i âcizde bulunan bir nüsha-i nâdirinde dahî mukaddime yok ise de “Tarif-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs” serlevhâlı kısmından ol (*Hâzâ Kitâb-ü ilm-i'l-Mûsikî alâ vechi'l-Hurûfât*) ünvanı altında kitâbet-i mûsikiyye kavâidinden bâhis on sekiz sahîfelik bir kısım-ı mühim bulunmaktadır” (Çergel 2007: 211).

Rauf Yekta Bey'in elinde bulunan “başka bir nüsha” olarak belirtilen eserin *Kitab-ı Musikar* olduğu düşünülebilir. Fakat *Kitab-ı Musikar*'da *Tarif-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* başlıklı kısım varak 188b'de başlamakta ve varak 204a'da bitmektedir ki on altı sayfadır. Fakat *Kitab-ı Musikar*'ın *Hâzâ Kitâb-ü ilm-i'l-Mûsikî alâ vechi'l-Hurûfât* başlıklı, varak 177a'da bulunan sayfası sonradan yazılmış ve eklenmiştir. *Kitab-ı Musikar*'ın da eksik olduğu ve tamamlandığı anlaşılan tek sayfası bu sayfadır. Rauf Yekta Bey'in de “...mecmûanın eskiliğine nazaran...” cümlesinde belirttiği eksiklik bu sayfa olmalıdır. Fakat daha da önemlisi henüz *Ta'rif-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* adlı eserin müellif nüshasına ulaşamamış olmasına rağmen Rauf Yekta Bey'in 1899 yılında *İkdam Gazetesi*'nde ve on yıl sonra 1909 yılında *Şehbal Dergisi*'nde yayınlanan makalelerinde, *Kitab-ı Musikar*'da bulunan notanın Dimitrie Cantemir'in olduğuna inanmaya başladığı rahatlıkla görülebilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Rauf Yekta Bey'in İkdâm Gazetesi ve Şehbal Dergisi'nde Kantemir Notasına Dair Görüşleri

İkdâm Gazetesi -"Kitâbet-i Musikiyye"-1899	Şehbal-"Kitâbet-i Mûsikiyye Târihine Bir Nazar"- 1909
<p>"...Kütüphâne-i âcizânemizde kadîm bir nota mecmûası vardır ki târih-i tahrîri lâakall yüz elli seneden aşıyağı olamasa gerektir. Beş yüz kadar pişrev ve semâiyi ihtivâ eden mecmûa-i mezkûredeki nota, meselâ yegâhı (س), hüsey-nîaşîranı (عـ), acemaşîranı (عـ) işaretleriyle göstermek ve her sadânın altına mikdâr-ı imtidâdını erkâm ile irâe etmek sûretiyle yazılmıştır ki bu notanın kimin eser-i ihtira 'ı olduğu gösterilmemesine ve mecmûanın eskiliğine nazaran Prens Kantemir'in ihtira' ettiği notanın bu nota olması ihtimâlden bâid değıldir..." (Yektâ 1899: 51).</p>	<p>"...Kütübhâne-i âcizîde kadîm bir nota mecmûası vardır ki târih-i tahrîri her halde yüz elli seneden aşıyağı olmasa gerektir. Beş yüz kadar pişrev ve semâiyi ihtivâ eden bu mecmûadaki nota, meselâ yegâhı (س), hüsey-nîaşîranı (عـ), acemaşîranı (عـ) işaretleriyle göstermek ve her nağmenin altına mikdâr-ı imtidâdını erkâm ile irâe etmek sûretiyle yazılmıştır. Gerçi mecmûada bu notanın muhterîi kim olduğu gösterilmüyorsa da bazı delâil ve karâine nazaran Prens Kantemir'in ihtira kerdesi olan notanın bu nota olması zannedilmektedir..." (Yekta 1909: 84).</p>

6. kaynak ve son durak: Demetrius Cantemir'e atfedilen *Kitâbu ilm-i 'l-Mûsiki alâ vechi 'l-Hurûfât* adlı eser

Nihayet, Hüseyin Sadeddin'in [Arel] Bedii Mensi ismiyle Şehbal Dergisi'nin 14 Aralık 1912 tarihli, altmış altıncı sayısında yayınladığı yazısına göre *Kitabu İlmi 'l-Musiki alâ vechi 'l-Hurûfât* adlı eser ortaya çıkmıştır. Hüseyin Sadeddin "Kıymetdar ve Ender İki Eser-i Musiki Hakkında Bazı İzahat" başlıklı yazısında *Kitabu İlmi 'l-Musiki* 'yi tanıtmaya başlamıştır. Hüseyin Sadeddin'in de Rauf Yekta Bey'in yazılarına atıfta bulunarak elinde bulunan nüshanın Kantemiroğlu'na ait olduğu sonucuna vardığını şu cümlelerinden anlıyoruz:

"...Prens Kantemir o asırda müstamel olan pişrev ve semailerin heman kaffesini bu nota ile yazarak bir mecmua vücuda getirmiştir. İşte bu fıkralarda mevzu bahis olan kavaid-i musikiden bahis risale ile pişrev ve semaî notalarını muhtevi mecmuanın bir nüshası ahiren [yakın zamanda] elimize geçti..." (Mensi 1912: 356).

Rauf Yekta Bey'in *Kitab-ı Musikar*'da bulunan nihavend makamındaki Kantemiroğlu'na ait olduğu belirtilen peşrev ile başlayan *Kitabu İlmi 'l-Musiki* serüveni her ne kadar tam manasıyla sonlanmış gibi görünmese de birçok sonuçları ile Osmanlı/Türk musiki tarihine büyük katkılar sağladığı, aynı zamanda tarihsel müzikoloji adına da örnek bir çalışma örneği sunduğu rahatlıkla söylenebilir.

Sonuç

Rauf Yekta Bey'in *Kitabu İlmi'l-Musiki*'ye giden serüveninde;

1. Musiki hocalarından aldığı kısa cevaplardan memnun olmuyor ve araştırmayı bırakmıyor. Aksi takdirde “Musiki Edebim Bozulur” şeklinde bir yaklaşım ile araştırmalarını başlamadan sonlandırabilirdi.
2. Ulaştığı kaynaklardan edindiği bilgileri kabul etmiyor ve ana kaynağa ulaşmak için hiçbir zahmetten ve masraftan kaçınmıyor.
3. İsteddiği bilgiye ulaşmak için bizzat kaynağın bulunduğu yere giderek ya da makaleleri ile hemen her kesime ulaşmak istiyor ve asla yılmıyor.
4. Araştırmaya başlamak konusunda zaman kaybetmiyor ve bu konuda yapılan hatada kendisini dahi eleştirmekten imtina etmiyor.

Rauf Yekta Bey'in *Kitabu İlmi'l-Musiki* serüveninde elde ettiği sonuçlar değerlendirildiğinde;

1. Tarihin 1892 ila 1912 yılları arasından Rauf Yekta Bey'i çıkardığımızda ne tür kayıplar, eksikler ile karşılaşılacağı aşikârdır. On sekizinci yüzyılın en önemli kaynaklarından ikisinin (*Kevserî Mecmuası* ve *Kitabu İlmi'l-Musiki*) belki de yok olması özellikle de on sekizinci yüzyıl Osmanlı/Türk musikisinin hafızasının büyük oranda yok olması, üzerinde çalışma yapan araştırmacıların çalışmalarının vs. yok olması demektir.
2. Rauf Yekta Bey'in müzikolog yönü ile örnek bir isim olduğu, tarihsel müzikoloji adına da örnek bir çalışma örneği sunduğu rahatlıkla söylenebilir.

Rauf Yekta Bey *Ta'rif-i ilm-i mûsikî alâ vech-i mahsûs* adlı eserin müellif nüshasına ulaşamamış olmasına rağmen Rauf Yekta Bey'in 1899 yılında İkdâm Gazetesi'nde ve on yıl sonra 1909 yılında Şehbal Dergisi'nde yayınlanan makalelerinde, *Kitab-ı Musikar*'da bulunan notanın Dimitrie Cantemir'in olduğuna inanmaya başlamasının erken verilmiş bir karar olduğu söylenebilir. Zira Rauf Yekta Bey'in 1913 yılında yazdığı fakat 1921 yılında yayınlanan *Encyclopedie de la Musique et Dictionnaire du Conservatoire* (Musiki Ansiklopedisi ve Konservatuar Lügati) adlı ansiklopedik eserin “La Musique Turque” bölümünde dile getirdiği yazısına göre; İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi Kütüphanesi'nde 1247 numara ile kayıtlı Şeyh Nayî Osman Dede'nin Türk alfabesinin harflerini kullanarak saz eserlerini kaydettiği bir nota defteri ortaya çıkmıştır (Yekta 1921: 2980). Bu defter *Kitab-ı Musikar*'da kullanılan harf yazısının kime ait olduğu konusunda ulaşılan sonuçların erken olduğunu gösterir niteliktedir. Ayrıca *Kitabu İlmi'l-Musiki alâ vechi'l-Hurûfât* adlı eserin müellifi konusunda da netlik olmadığı, varılan sonuçların erken olduğu söylenebilir. Zira

Yenikapı Mevlevihanesi'nde 1247 numara ile kayıtlı mezkûr defterin hemen yanı başında 1239 numara ile “Hâzâ Kitabu İlmi Musiki Alâ Vechi'l Hurûfat Perdeha-yı Musiki” başlıklı bir eserin bulunduğu Neyzen Süleyman Erguner (1991: 56) tarafından hazırlanan lisansüstü tezde belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

Bedii, Mensi (1912). Kıymetdar ve Ender İki Eser-i Musiki Hakkında Bazı İzahat. Şehbal Dergisi. Sayı 66.

Cantemir, Demetrius (1734). *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire* (Çeviren: N. Tindal). London: Crown in Ludgate Street.

Cantemir, Demetrius (1743). *Histoire de L'Empire Othoman* (Çeviren: M. De Joncquieres). Paris: Libraire&Imprimeur de Monfeigneur le Dauphin, proche la Fontain Saint Severin, a la Justice.

Çergel, Muhammet Ali (2007). Raûf Yektâ Bey'in İkdâm Gazetesi'nde Neşredilen Türk Mûsikîsi Konulu Makâleleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Devellioğlu, Ferit (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (29. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Erguner, Süleyman (1991). Kutb-ı Nâyi Osman Dede ve Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Gökçen, İlhami (2015). *Rauf Yekta - Fransızca Musiki Yazıları*. Ankara: Ürün Yayınları.

Kevserî Mecmuası, *Kitab-ı Musikar*, Mf 1994 A 4941.

Toderini, Giambatista (1787). *Letteratura Turchesca*. In Venezia Presso Giacomo Storti.

Yekta, Rauf (1912). Şark Musikisi. Şehbal Dergisi. Sayı 52.

Yekta, Rauf (1917). "Nevşehirli İbrahim Paşa ve Mûsikî", Yeni Mecmua, nr. 1, s. 9-12.

Yekta, Rauf (1921). La Musique Turque. *Encylopedie de la Musiqueet Dictionnaire du Conservatoire*. Paris: Librairie Delagrave.

